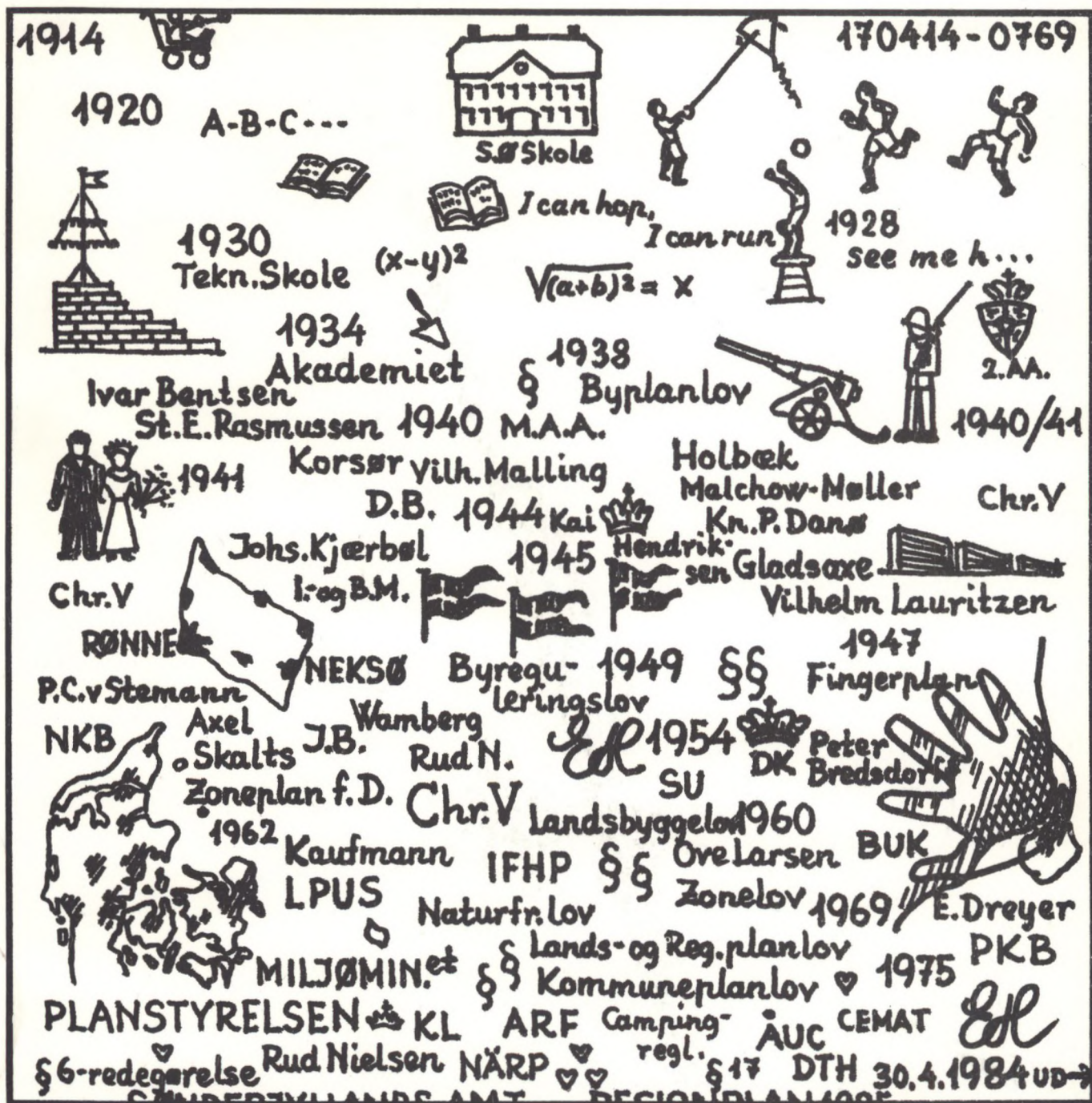

Tilbageblik

Edmund Hansen

Dansk Byplanlaboratorium

Byplanhistoriske noter 5

Tilbageblik.

Dansk Byplanlaboratoriums Byplanhistoriske Noter,
nr. 5.

Forfatter: Edmund Hansen

Udgivet af Dansk Byplanlaboratorium, København, 1985.
Copyright.

ISSN 0900 - 3274

FORORD

Dansk byplanlægning har ikke eksisteret i længere tid, end det tager et grantræ at vokse op og blive stort. Men trods det korte spand af år er der sket umådelig meget fra den første spæde start til i dag, hvor træet står med en stor, tung og ofte uregerlig krone - så meget, at vi næsten har glemt, hvor rødderne befinder sig.

"Hæng jer nu ikke for meget i paragrafferne", siger Edmund Hansen i sit tilbageblik på et helt livs virke. "Gå ud og snak med folk i kommunerne og amterne. På med vanten igen! Man skal lære håndværket. Det er det, der giver bonus".

Edmund Hansen har aldrig mistet jordforbindelsen, og en hel generation af planlæggere har lært af hans synspunkter: "Planlægning er at tage hensyn til hinanden". Set i en større sammenhæng er der en direkte forbindelse fra Chr. V's Danske Lov til den nyeste lovgivning om borgernes medbestemmelsesret.

Edmund Hansen, der er uddannet murer, bygningskonstruktør og arkitekt, blev i 1944 ansat hos (dengang) indenrigsministeriets kommitterede i byplansager og blev selv "kommitteret" i 1954. I 1975 udnævntes han til vicedirektør i planstyrelsen, hvorfra han tog sin afsked med pension den 30. april 1984.

"Tilbageblik" udgives af Byplanhistorisk udvalg under Dansk Byplanlaboratorium som hæfte nr. 5 i publikationsserien "Byplanhistoriske Noter".

Det skal understreges, at der i dette tilfælde er tale om en udskrift af et lysbilledforedrag, og at Edmund Hansen i samråd med udvalget har besluttet at fastholde talesproget uden større ændringer. Foredraget vil samtidig være tilgængeligt i Byplanlaboratoriets båndsamling.

Formålet med udgivelsen af noterne er at bidrage til belysningen af den danske byplanhistorie i vort århundrede. Noterne kan bestå af notater, erindringer, beskrivelser af specifikke emner eller særlige begivenheder o.lign., men allerhelst nedskrevet af planlæggere eller andre, der selv har fulgt byplanlægningens udvikling på nært hold. Der er således ikke tale om historiske afhandlinger eller forskningsmæssige arbejder.

Eventuelle henvendelser vedrørende noterne eller bemærkninger hertil bedes venligst rettet til "Byplanhistorisk udvalg", Peder Skramsgade 2 b, 1054 København K.

Det er udvalgets håb, at de "Byplanhistoriske Noter" vil inspirere til, at andre griber pennen, samt at noterne vil kunne udgøre et værdifuldt baggrundsmateriale for eventuel senere forskning - et materiale som det ellers ville være vanskeligt at skaffe til veje.

Vibeke Dalgas
Formand for Byplanhistorisk udvalg

At foretage en egentlig kvalitativ vurdering af 40 års mandagsmøder synes jeg ikke er muligt ved denne lejlighed. Men det vil jeg godt gøre senere, og det er et tilbud til planstyrelsen, hvis I skulle få brug for det.

Derfor har jeg for det, jeg vil fortælle nu, som overskrift sat: Tilbageblik.

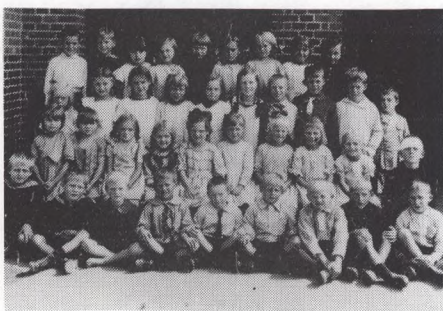
Det kan man jo lægge meget i, og det er sådan set det eneste manuskript, der er, resten styres af lysbilleder, som kommer her på skærmen. Nogle af dem er ret gamle, og de er lidt tynde, så dem går vi bare hurtigt hen over.

Ca. 1918

Men tak for velkomsten, og så begynder vi.

Vi skal begynde ved begyndelsen. Jeg er jo fra før 1. verdenskrig, det kan I se på datoen, den 17. april 1914, og ikke nok med det, jeg har deltaget i 1. verdenskrig. Det er der ingen, der tror på. Men det har jeg faktisk: ude på Avedøre batteriet i sikringsstyrken, hvor jeg bistod min far, der var blevet indkaldt.

1920

Men krigen fik jo altså en ende, og i 1918 sluttede den, og i 1920 kom jeg så i skole. Det var også meget bemærkelsesværdigt, for jeg var ikke mere end 5 år, da jeg kom i skole. Det var i noget, der hed "lille-første" på Sundbyøster skole. Og der er noget meget markant ved billedet her: det er en blandet klasse, kan I se. Det var et forsøg, man indførte, ellers var klasserne dengang rene drengeklasser og pigeklasser, men her gjorde man altså et forsøg. Det faldt nu også

uheldigt ud, så tre år efter måtte man gå over til rene klasser igen!

Noget andet bemærkelsesværdigt er - hvis I tæller - at der er 38 børn, det var to mere, end der var borde og bænke til i klassen. Det måtte vi så klare med de forhåndenværende søms princip, men det gik også. Vi havde en kvindelig klasselærer, "lærer-rinde" hed det dengang, og faktisk lykkedes det hende at lære os 38 børn både at læse og skrive og at sætte kommaer, hvad man jo altså ikke kan i dag. Nu er klassekvotienten - og det giver jeg ikke spor for - kommet ned på 24, og man vil have den op på 28 igen. Det kunne sagtens lade sig gøre, I kan bare se, hvordan det gik her med min klasse!

Det tredie markante ved det billede skal I også lægge mærke til - jeg har jo altså meget tidligt forstået at anbringe mig i brændpunktet af det hele, i midten af alt, hvad der foregår. Jeg er den allermindste på billedet, og det er sandsynligvis, fordi jeg har været den mindste og den yngste i klassen, at jeg sidder lige midt i.

Jeg var altså den yngste, men i løbet af et par år fik vi en endnu yngre ind i klassen, han hed Poul Hartling, og han har jo altså også klaret sig ganske godt. I kender ham allesammen, så I kan se, det var slet ikke dårligt at gå derude på Sundbyøster skole på Amager.

Jeg slap ud af skolen og skulle i lære. Det var frygtelig svært i 1930, hvor Wall Street-krakket var kommet, alt var jo gået i stå, over hele verden praktisk taget, også i

1934

København, hvor jeg skulle i lære. Men min far havde forbindelse med et af de store murerfirmaer i København, og derfor lykkedes det at få en læreplads. Jeg kom i lære, og jeg lavede svendestykke i 1934. Jeg ved ikke, om der er andre faguddannede murersvende til stede? I skal ikke se alt for meget på svendestykket her, for der kan altså godt pilles ved det hist og her: der er to fuger der, som ikke er rigtig fyldte, og det var der en af skuemestrene, som gjorde opmærksom på, så jeg fik ikke bronzemedalje, men det blev altså godkendt, og jeg blev murersvend i 1934 og meldte mig ind i Murersvendeforeningen og Murersvendenes Fagforening af 1919. Og det skal I lige bide mærke i.

Den kan sammenlignes med Preben Møller Hansens forening i dag. Vi murersvende - ja, jeg siger vi, selv om det var i 1919 - blev uenige med det, der hed De samvirkende Fagforbund dengang, altså ikke LO, som det hedder nu. Murersvendene strejkede for at få 8 timers arbejdsdag, og arbejdsgiverne iværksatte en lock-out. Murersvendene syntes, at de bar sig noget vattet ad i De samvirkende Fagforbund, så vi meldte os ud og lavede vores egen forening af 1919. Det var en stærk forening - de 8 timer blev gennemført - og alt det her med eksklusivaftaler og sådan noget, det vidste vi ikke, det hed, men det fungerede på den måde, at hvis ikke man var medlem af Murersvendenes Fagforening, så var der altså nul arbejde at få inden for Københavns kommunes grænser, og alt gik i stå, hvis man forsøgte at anvende uorganiseret arbejdskraft - bare tænk på det!

Tiderne blev i øvrigt lidt bedre midt i

trediverne, det var begyndt at gå lidt mere fremad. Jeg fik arbejde som svend i sommeren 1934. Timelønnen dengang var høj for en murersvend, 97 øre i timen, det kunne man købe 4 bajere for, de kostede 27 øre pr. stk., men det er bare ikke nær så godt, som det er nu, for nu kan en ordentlig murersvend da i hvert fald købe 18 bajere i timen for den timeløn, han har. Øllet er altså blevet meget billigere. Det er der ingen, der tror på, men det er det faktisk.

Jeg blev altså murersvend og fik arbejde og fortsatte uddannelsen, gjorde min tekniske skole færdig og blev bygningskonstruktør. Og så meldte jeg mig i 1935, da det var overstået, på Kunstakademiets arkitektskole, hvor jeg blev optaget. Så begyndte jeg at studere til arkitekt, og det skulle jo også betales, så jeg måtte have noget arbejde ind imellem. Det fik jeg også sådan hist og her, jeg var i Næstved, og jeg tegnede skibe på Helsingør skibsværft - jeg ved ikke, om det skib, I ser her, sejler mere, men jeg tror ikke, det gør det. - Et meget, meget flot skib, Svanetia, som var hjemskrevet i Odessa, bygget for russerne, et pragtfuldt passagerskib til langturssejladser og sådan noget. Men jeg tror, det gik ind i krigsflåden og blev brugt til troppetransport i 2. verdenskrig, så det er sikkert blevet torpederet. Desværre - for det var et meget flot skib, vi i 1939 tegnede på det nu nedlagte Helsingør værft.

Nå, vi nåede frem til 1940, hvor jeg så skulle have afgang fra Kunstakademiet. Men undervejs havde vi med Steen Eiler Rasmussen som lærer været på et byplanhold, som han igangsatte på Akademiet i 1938, da der var kommet

en ny byplanlov i april. Det var min første egentlige kontakt med byplanarbejde, hvor vi foretog nogle forskellige undersøgelser i Holbæk amt - og Holbæk kommer jeg tilbage til mange gange - hvor vi undersøgte nogle småbyer og prøvede at lave noget, som skulle hedde byplaner. Det hele var ikke meget bevendt, og vi kunne næsten ikke aflevere noget, da året var gået, som hovedopgave. Steen Eiler satte dog igennem, at vi fik den godkendt - man skulle jo have sådan en hovedopgave godkendt for at kunne gå videre og få sin afgangsopgave. Det lykkedes, og det var altså min første forbindelse med byplanarbejdet. Vi var en 8-9 stykker på holdet, et par faldt fra. Men en 5-6 af os fortsatte rent faktisk med byplanarbejdet, og det er egentlig ganske bemærkelsesværdigt. Steen Eiler kunne være så ivrig og tale så godt for sin sag - han var formand for Byplanlaboratoriet dengang, havde været med at starte det o.s.v. - så han fik sat fut i os, så vi blev ved at brænde for sagen lige til det allersidste, kan I se, flammen er ikke helt gået ud endnu.

Vi blev færdige. Vi skulle aflevere afgangsopgaven den 15. april 1940. Det var et skidt tidspunkt, for tyskerne havde besat Danmark den 9. april, så vi fik udsættelse i 14 dage, og det forslog som en skrædder i Helvede, eller hvad det nu hedder, for i de 14 dage kunne vi jo ikke lave noget alligevel. Men færdig blev jeg altså og fik godkendt afgangsopgaven et stykke ind i 1940.

Og så var det ellers bare om at suge på lappen, for der var intet som helst arbejde at få - troede vi. Men jeg var heldig som sædvanlig, og jeg opretholdt så livet ved bl.a.

at gå inde i Akademisk Arkitektforening, som det hed dengang, også da i Bredgade nr. 66, hvor jeg hjalp Gøtzsche, den senere stadsarkitekt i Gentofte, med noget, der kaldtes Akademisk Arkitektforenings Byggeudstilling. Og det skal I også lægge mærke til, for det er det, der senere blev til Byggecentrum, og det er altså ikke min skyld, at de har måttet flytte fra deres store hus i Gyldenløvesgade nu. Det var faktisk starten til Byggecentrum, der foregik der i 1940. Men det var jo kun nogle timer om dagen, så det forslog ikke rigtig, og så var jeg heldig igen. Ingeniør Malling, som var sekretær på Byplanlaboratoriet, spurgte Steen Eiler, om han ikke kendte en, der kunne hjælpe ham, helst en arkitekt, med at lave en byplan for Korsør, og Steen Eiler kendte jo mig fra Akademiet, så jeg fik jobbet hos Malling, også nogle timer om dagen, og gik så i gang med at lave byplan for Korsør. Vi havde fået et cirkulære i oktober 39, som Ove Larsen fra indenrigsministeriet har sendt ud og underskrevet. Og vi lavede faktisk et dispositionsplanforslag for Korsør - det bedste, der nogensinde er lavet - nej, det passer nu nok ikke, for vi blev da klogere lidt senere.

1941

Men altså - det gik udmærket, indtil jeg fik en indkaldelse som soldat. Så - der er han - er han ikke flot! Militæret var jo ellers blevet stoppet, jeg skulle have været ind tidligere, men det var udsat på grund af min uddannelse. Men jeg kom altså ind. Den 1. november 1940 skulle jeg møde i Holbæk ved 2. artilleriafdelings 2. batteri. Det var et motoriseret feltartilleriregiment, jeg lå ved. Bare hold fast ved det også. Så jeg har lært at skyde, oven i købet med 15 cm

haubitzer, det ved I ikke, hvad er, tror jeg. De var fra 1887, så de var ikke meget bevendte, men vi fik dem da til at skyde.

Det var i Holbæk, jeg skulle møde - der var Holbæk engang til. Jeg var i øvrigt allerede stødt på Holbæk på Akademiet inden Steen Eiler, det var arkitekt, professor Ivar Bentsen, som var en af vores bedste lærere. Ivar Bentsen stammede oppe fra Holbæk-egnen eller Ods-herred-egnen, Vallekilde højskole og sådan noget, og han har i Holbæk lavet nogle meget markante bebyggelsesplaner med noget bebyggelse, der for sin tid i begyndelsen af 20'erne var meget, meget fremsynet. I skal tage på besøg til Holbæk, og så skal i gå ud på Bakkekammen og se hans nordskelshuse, der ligger der, noget af det bedste, der er lavet og sådan set en forløber for Bakkehusene i København, som senere kom. Det var altså Holbæk nu i 3. omgang, jeg stødte på. Vi holdt store øvelser med vores kanoner og biler, når vi kunne få dem til at køre - det var noget svært, det var nogle store tunge lastvogne - danske triangelvogne. Er der nogen, der kan huske dem? De var sørme svære at få startet om morgenen, når det var koldt, og det var en af de strenge vintre, hvor det frøs ned til $\div 23^{\circ}$. Men det lykkedes altså, og jeg lærte Holbæk amt og Odsherred at kende på en fremragende måde på disse ture, hvor vi kørte rundt med vores køretøjer. Tyskerne havde efterladt Holbæk amt som et for den tyske besættelsesmagt tomt område, det var altså overladt til det danske militær i årene under krigen, indtil tyskerne satte sig på hele militæret senere. Jeg lærte altså

området ganske godt at kende, og så nærmede tiden for hjemsendelse sig, det var den 1. november 1941.

Jeg var forlovet på det tidspunkt - det var man dengang, sædvanligvis i en 3 års periode, før man drømte om at ville gifte sig, og det havde min kone og jeg været - og nu må jeg lige sige, at hun kaldes for - eller hedder Lisbeth (der står nu noget andet på hendes dåbsattest). Hun kommer senere her i dag, og for at I kan kende hende, så ser hun altså sådan ud nogenlunde nu. Det gjorde hun ikke i 1941! Vi havde aftalt at gifte os, så snart jeg var hjemsendt, og det regnede vi med nok skulle gå. Min kone havde et job, hun tjente, jeg tror nok, 185 kr. om måneden, det var lidt mindre end 1 krone i timen. Det svarede altså til timelønnen for en murersvend 6-7 år før - og så suppleret op med lidt understøttelse fra Teknisk Landsforbund, som jeg regnede med at skulle have, når jeg blev hjemsendt, så gik det nok.

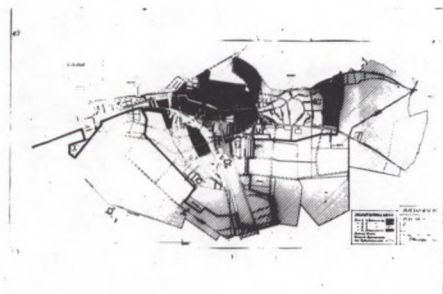
Vi fandt en lejlighed. Man kunne gå rundt og finde lejligheder i 1941 i København uden videre, og vi så på adskillige, men måtte kassere dem, fordi de var for dyre, indtil vi fandt en l. sals villalejlighed til 65 kr. om måneden. Det skulle nok kunne gå, og det gjorde det altså også, blandt andet også fordi jeg som sædvanlig befandt mig i midten af begivenhederne.

I oktober 1941 dukkede Malchow-Møller, som var stadsingeniør i Holbæk, op inde hos Mallings, der var hans gamle studiekammerat fra Polyteknisk Lærestanstalt. Han skulle bruge en mand til at lave noget byplanarbejde i Holbæk.

Han havde fået overtalt sit byråd til, at de skulle gå i gang med sådan noget, det havde han brug for til sine forskellige tekniske overvejelser. Han havde ikke en kæft forstand på byplanarbejde, havde han sagt til sin borgmester - men det havde han nu altså alligevel, men han fremstillede det sådan, så han var nødt til at have noget medhjælp udefra. Det havde han fået lov til og spurgte Malling, om han kunne pege på en, og det kunne Malling da nemt, for den eneste af de ledige byplanarkitekter, han kendte, det var mig, så det gik altså af sig selv, og så fik jeg en henvendelse og mødte op i fuld uniform på Malchow-Møllers kontor på Amtmandsvej i Holbæk og blev ansat til deltidsarbejde for at hjælpe ham med at lave et byplanforslag, i første omgang en dispositionsplan og bag efter byplanvedtægter for mange områder i Holbæk.

Og der er Malchow-Møller - sådan så han ud i sine velmagtsdage - og vi gik i gang med arbejdet. Her er en plan over Holbæk, I kan se, der står Edmund Hansen nede i det højre hjørne. Og vi fik lavet planer - det er lidt tyndt det her billede, men måske kan I lige skimte, at det øverste er forslag til dispositionsplan, det nederste kan jeg ikke huske hvad er, men det er også lige meget. Vi gik videre med detaljer, vi lavede bl.a. en byplanvedtægt for den centrale bydel, og hvis I ser nærmere på det, kan I se, at den var faktisk ganske fremsynet for sin tid med stille-gader og alt sådan noget dernede bag ved hovedgaden, Ahlgade, som befinder sig i bunden af kortet.

Det var et job, som var godt og vel halvtids,

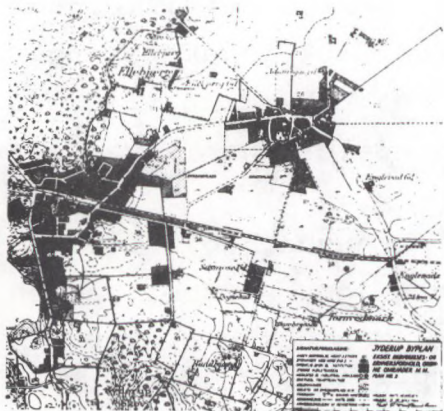
men til 400 kr. om måneden plus rejsen mellem København og Holbæk betalt udover det. Det var helt flot, og lagt oven i Lisbeths 185 kr. gik det jo strålende. Og det blev endnu bedre, for en dag dukkede K.P.Danø, som var amtsvejinspektør i Holbæk amts vejvæsen - dengang var der noget, der hed Holbæk amt - opovre hos Malchow og sagde, at han havde fået overtalt sit amtsråd til at få lavet noget byplanarbejde for sognekommunerne ude i amtet. Det havde han brug for - der var bagtanker ved alt sådan noget - til det vejplanarbejde, som han sad med. Han skulle have lavet omkørselsveje og sådan noget rundt omkring de der stationsbyer og andre bydannelser, hvor landevejene krøllede sig igennem, det kunne han ikke holde ud at se på.

Han fik overtalt sit amtsråd, der havde en udmærket amtmand, han hed Jonquières, og det der franske navn, det spiller altså ingen rolle, for han var god nok endda. Og så var der nogle amtsrådsmedlemmer. Om det er gammel Odsherredtradition, det ved jeg ikke, men nu skal I altså høre efter, for alle dem, jeg havde med at gøre, hed enten Søren Sørensen eller Hans Hansen eller Jens Jensen eller Peter Petersen eller Anders Andersen eller sådan noget. Det er muligt, det er en gammel Odsherredtradition, men sådan hed de alle sammen, så det var lidt svært at holde dem ude fra hinanden.

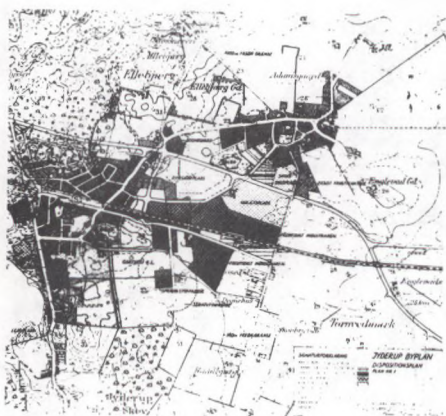
Men det gik altså, og jeg kom i gang også i Holbæk amt med at lave planer. Der er en for Svebølle, en lille stationsby, der er en plan for Nyby - den er nok blevet lidt stor, det var en lille fiskerihavn, I kan se, den

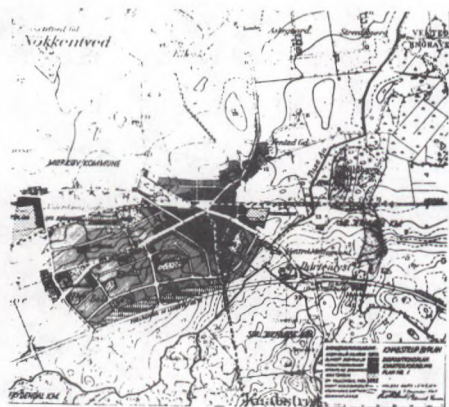
ligger helt oppe i toppen af billedet på nordsiden af Røsnæs, og der troede man, at der skulle til at ske en hel masse, så vi lavede en stor flot dispositionsplan - der er aldrig kommet noget ud af det - befolkningsudviklingen gik temmelig meget i stå bagefter, i hvert fald i det område.

Her er vi i Jyderup, der ligger Gammel Jyderup til højre foroven i billedet og Jyderup stationsby forned, og landevejen krøller sig altså igennem. Den kommer hervedefra i det nederste højre hjørne, løber igennem Gammel Jyderup, krøller ned og krydser banen og går forbi stationen syd om og krydser banen engang til og fortsætter så mod Kalundborg. Det er den gamle landevej, der hed Skovvejen. Det kunne ikke blive ved at gå. Så lavede vi en dispositionsplan, hvor I kan se, at vi midt i har lagt en forlægning af landevejen, så nu krydser den kun banen én gang derovre, og så passerer den imellem de to byer. I øvrigt vil jeg gøre opmærksom på, at allerede dengang tog vi hensyn til støjen, der kunne komme fra sådan en landevej, vi sørgede for, at der lå noget ud mod vejen imellem de to byer, som ikke var så støjfølsomt.

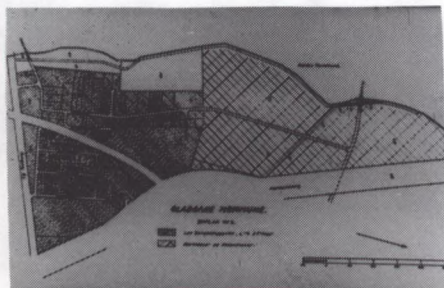
Vi kørte videre, og her ser I igen omkørselsvejen, en anden del af Skovvejen, syd om en anden af de der byer. Det er Knabstrup, som jeg i øvrigt var stødt på noget tidligere med vores garnisonskommandant i Holbæk. Han var krigsliderlig og hed Lunn. Han havde med Knabstrupperne at gøre, det var heste, nogle meget flotte heste. Og sådan gik det altså derudad med planerne i amtet.

Vi begyndte også at lave planer for sommerhuskommuner, og her har I Rørvig. Det var i den glade tid efter krigen, hvor det tog fart med sommerhusudstyknings og alt det der. Der var en konditor deroppe - kan nogen huske ham - som slagtede gårde fra en ende af og solgte dem til folk, der gerne ville have sommerhus, efter systemet 10% i udbetaling og resten i byretten. Det kiksede nemlig med de allerfleste af de handeler, han lavede.

Ja, sådan gik det, og nu havde jeg altså efterhånden fået 2 halvdagsjobs skrabt sammen, så det gik ganske pænt. Men det blev værre - eller det blev bedre, kan man også sige. For en dag dukkede der så noget nyt op. Det var Vilh. Lauritzen, arkitekt for Daells Varehus og radiohuset og lufthavnen og en slags stadsarkitekt ude i Gladsaxe, hvor han havde bygget rådhus for kommunen. Han samarbejdede med stadsingeniør Henry Larsen, og de skulle også have lavet byplanarbejde i Gladsaxe. Det blev jeg så også via en akademikammerat, der var på tegnestuen hos ham, ansat til, og så gik vi i gang med Gladsaxe fra en ende af.

Vi lavede, så godt vi kunne, et oversigtligt dispositionsplanarbejde, og så kørte vi løs med byplanvedtægter for mange områder, store bebyggelsesplaner for etageboliger som herude ved Kildebakke station o.s.v. Detaljer klarede vi også, som I ser her, og det gik stærkt. Nu havde jeg altså 3 halvdagspladser, men det gik stadigvæk, det gik endda meget godt, kan man sige. Timelønnen steg hele tiden, det er klart, så det gik egentlig ganske godt.

Så nåede vi frem til juni 1944, lige før folkestrejken i København. Datoen for min ansættelse i staten er der ingen, der kan finde frem til. Men faktisk før folkestrejken fik jeg - også via akademikammerater - en stilling hos den kommitterede i byplansager eller rettere sagt: Indenrigsministeriets Kommitterede i Byplansager, Kai Hendriksen, min forgænger i embedet dengang. Han var fremsynet, han havde haft med Byplanlaboratoriet og sådan noget at gøre, og han var klar over, at der kunne meget nemt ske noget, som ville blive helt forfærdeligt at styre, når krigen var slut. Der var opbremsset en masse aktiviteter, så man havde ikke fået klaret alle de ting, man skulle, d.v.s. det kunne bryde løs som en eksplosion, når nu krigen var slut. Så han fik fat i Københavns amtsråd - Københavns kommune, tror jeg nok, blev nogenlunde holdt udenfor. Man var allerede dengang klar over, at der var visse særlige problemer med denne store kommune i midten, så dem behøvede man ikke snakke så meget med, så ville det hele jo bare blive stoppet på forhånd.

Men han fik i samråd med amtsrådet - der var jo ingen regering på det tidspunkt - startet et udvalg. Det hed "Samordningsudvalget for de fire vest for København liggende forstadskommuner Hvidovre, Rødovre, Glostrup og Brøndbyerne". Det stod der oven i købet på brevpapiret, man skulle have det hele med. De skulle bruge noget mandskab til at foretage undersøgelser af, hvordan det så ud, og overvejelser om, hvordan det kunne tænkes at blive, og en arkitekt var blevet ansat - jeg havde nær sagt desværre - 14 dage før mig, fordi de 14 dage betød noget senere hen, når

man skulle finde ud af, hvem der skulle med på de spændende ture, f.eks. til kongresser i udlandet og sådan noget. Jørgen Bang fik altså 14 dages større anciennitet end jeg, så det var ham, der tog de første kongresture. Nå, jeg fik mine senere, så det gik jo altså endda.

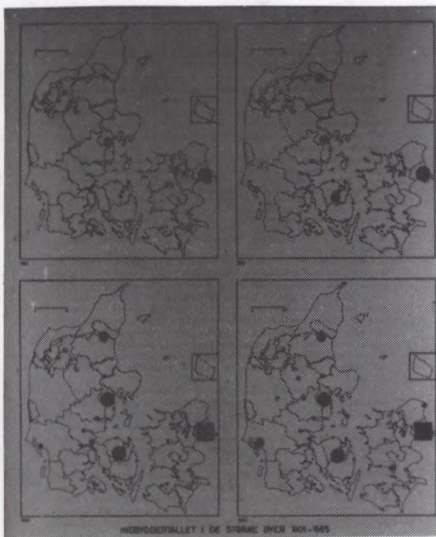
Men vi startede med at rekognoscere disse områder. Der ser I, hvordan det var, en eksplosion fra København i midten af 1800-tallet tv. og frem til 1940 th. Der var jo sket en masse, I kan se det der urban sprawl, som er i fuld gang ud vestpå og nordpå i Københavns-egnen. Vi rekognoscerede ude i disse vest for København liggende forstadskommuner, Hvidovre, Rødovre, Glostrup og Brøndbyerne, på cykel, og det var en fremragende ting, for vi fik 3 øre, tror jeg nok, måske var det 4 øre, pr. km for at køre på cykel. Så hvis man bare kørte tilstrækkelig meget på cykel, kunne man få en ny cykel mindst 1 gang om året. Det var slet ikke så dårligt. Det kontrollerede vi ved at tegne ruterne op på kort, når vi kom hjem, så der var styr på det også dengang.

Der var nogle meget spændende mennesker i det her samordningsudvalg. Der var en baneingeniør, han var konservativ, men det skal nu ikke lægges ham til last, for han var meget åben på andre måder. Han hed Godskesen. Og så var der en borgmester ude fra Glostrup, han hed Valdemar Hansen. Vi kaldte ham nu oftest den tavse dansker, for det karakteriserede ham. Valde sad altid meget tavs under møderne og hørte på, hvad alle de andre sagde. Når de allesammen havde sagt en hel masse sludder og vrøvl, så rundede den tavse dansker, Valdemar, af med nogle korte, rammende bemærknin-

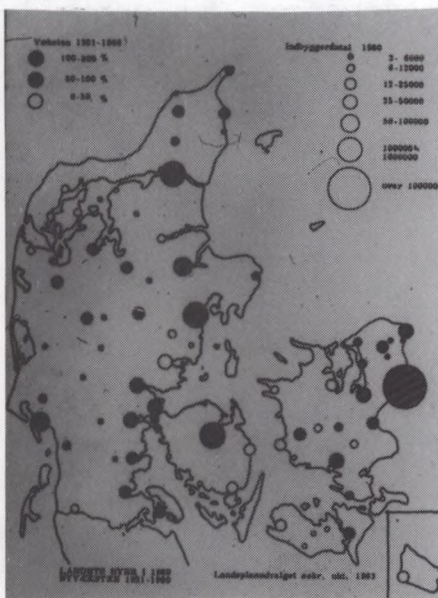
ger, og så sagde de allesammen: det er i orden, så gør vi det. Se sådan en mand, han er meget værd.

Der var en anden person - Hendriksen var jo formand - men der var en sidste person, jeg lige skal nævne, Jørgen Bentzon. Muligvis er der nogen, der er stødt på ham. Han var komponist og højesteretssekretær, vistnok i den rækkefølge - jeg tror, han gjorde mest ud af komponistforetagendet. Han har skrevet en opera, der har været opført på Det kongelige Teater, der hed Saturnalia, kender I den? Den var spændende, og det var Jørgen Bentzon også. Han førte en stillingskrig - eller det hed måske snarere en opslidningskrig - mod statsmagten ovre i Højesteret. Den gik på, at staten skulle sørge for, at de havde ordentlige embedsdragter på, når Højesteret havde møder, nogle kapper med forskelligt farvede bånd nedad forsiden, og Jørgen Bentzon havde ikke fået skiftet sin kappe ud i adskillige år, så den var meget flosset og grim. Højesteretspræsidenten sagde, at han måtte da skaffe sig en ny kappe. Men det ville han ikke, før han kunne få penge fra staten til at købe sig en ny. Så han blev ved at optræde i den gamle, som blev mere og mere flosset, det var forfærdeligt at se på. Men han holdt ud, og til sidst fik han altså en ny kappe at optræde med. Det var til "Sauer"-sagen, som vi fulgte med stor interesse. Er der nogen, der kan huske den? Nogen af juristerne bør kunne huske den. Det var en meget spændende højesteretssag. Familien Sauer i Ålborg ejede et stort areal midt i byen, som kommunen med en byplanvedtægt udlagde generelt til offentlige formål. Det kunne man ikke, sagde de, det skulle være

specificeret. Man var godt klar over, at man ikke kunne sætte sig imod, hvis de ville bygge et nyt rådhus, eller hvad det nu kunne være, for så kunne de naturligvis bestemme det med en byplanvedtægt og ekspropriere det. Men Højesteret gav kommunen og måske navnlig dengang boligministeriet ret i, at det kunne man altså gøre. Rud Nielsen kan også huske sagen og kan bekræfte, at Højesteret fastslog, at man uspecificeret i en byplanvedtægt kan udlægge et areal til offentlige formål. Skulle man bruge det til at bygge politigård og rådhus, måtte man naturligvis ekspropriere det. Men det var ikke det, der var spørgsmål om, det var simpelthen at bestemme det generelt i en byplanvedtægt. Og det fik vi ret i dengang.

Der skete jo en ret voldsom udvikling i øvrigt bymæssigt set i Danmark, det tog navnlig fart i midten af 60'erne. Det er det første billede, som viser udviklingen frem til 1860, så der kan I se, det er meget beskedent, hvad der var af bymæssige områder - og videre frem til 1921, så var der kommet nogle flere og større klumper, I kan se, Esbjerg er kommet med, og så har vi Odense, Århus og Ålborg som de større tunge bymæssige områder.

Det, vi foretog os i dette første samordningsudvalg, var i realiteten forberedelser til den senere byreguleringslov fra 1949, som jo altså så i 1969-70 blev til zoneloven.

Nå, krigsafslutningen kom, og vi skulle til at have det fredeligt, mente vi. Og den 5. maj gik så nogenlunde, Lisbeth og jeg slap da hjem tidligt om morgenen med en linie 8 fra Christianshavn, hvor vi havde måttet

overnatte efter de spontane befrielsesfester den 4. maj i den centrale del af byen. For det var ikke til at komme ud på Amager, der lå hipoer på Christianshavns vold og skød på alle dem, der ville ud på Amager eller ind til byen. Men vi lå på gulvet i en linie 8 sporvogn og kørte ud på Amager med nogle frihedskæmpere som vognstyrere og forsvarere og nåede altså hjem den 5. maj om morgenen til friske rundstykker, som bageren fornuftigvis havde sat i gang, da han jo også skulle fejre befrielsen.

Det gik altså meget godt, indtil vi den 7.-8. maj hørte, at nu havde russerne sørme smidt bomber ovre på Bornholm i Rønne og Nexø. Og det var jo helt imod vores forventninger, men vist i og for sig ikke imod russernes, så man kunne ikke bebrejde russerne noget, har I også set bagefter. For på Jalta aftalte man en deling af interesserne i Europa, og det var meget klart ned igennem Europa mellem Øst og Vest, og så forlængede man altså - uden rigtig at tænke over det - denne linie mod nord, og det vil sige, at den kom til at gå vest for Bornholm, så pludselig var Bornholm altså blevet russisk interesseområde.

De sendte en rekognosceringsmaskine over den 6. maj for at se, hvordan der så ud på Bornholm, og der var en anden krigsliderlig kommandant, han hed oven i købet von Kamptz. Han var tysker og kommanderede over en snes tusinde tyskere, der var på Bornholm på det tidspunkt, og han gav sig til at skyde på disse russiske ubevæbnede rekognosceringsmaskiner, hvad de naturligvis blev sure over, så de fløj hjem til Kolberg nede på sydsiden af Østersøen og sladrede, og så sendte rus-

serne en bombemaskine op og smed et par bomber i Rønne havn, hvorefter den ene røg ned igennem kommandobroen og eksploderede nede i maskinrummet på det helt nye, fine Bornholmerskib, der hed Rotna, som lå oplagt ovre i Rønne havn og ikke havde sejlet under krigen - det var blevet færdigt i begyndelsen af krigen. Så nu blev det altså ødelagt.

Den anden bombe faldt desværre i et hus inde på kajen og dræbte en 6-7 mennesker, tror jeg nok, en havnekaptajn, som boede der med sin familie, og nogle andre. Men det var i øvrigt de eneste ulykker på menneskeliv, som skete på Bornholm i de dage. Så smed de flyveblade ned og sagde, at nu måtte man overgive sig, for ellers ville de næste morgen kl. 8 bombe Rønne og Nexø. Og von Kamptz ville ikke overgive sig trods ihærdige forsøg fra borgmesteren og amtmanden, von Ste-mann. Han ville ikke. Og så traf man den beslutning at evakuere Rønne og Nexø. Det gjorde man i løbet af nogle nattetimer, og næste morgen, heldigvis allerede ved 6-tiden, var byerne tømt for mennesker. For allerede kl. 7 og ikke kl. 8, som russerne havde sagt, kom de og smed bomber i de to byer. Forklaringen er den, at de kom et stykke længere østfra, og der var en tidsforskel på en time, det havde man altså i farten ikke rigtig været klar over, så i stedet for kl. 8, så røg bomberne kl. 7 i centrale dele af Rønne og Nexø. Det var Bornholmerne naturligvis af mange grunde kede af. Den allervæsentligste grund var måske, at de følte, at de var nu helt afskåret fra Danmark, at de sådan set var opgivet, og Danmark ikke mere ville have med Bornholm at gøre. Sådan følte de det der-ovre, og der var nogle uheldige ting

i de dage, som ikke rigtig er til at bortforklare. Men Rud Nielsen, som sidder herovre, var igen en af initiativtagerne. Han fik opildnet Hendriksen til, at nu måtte vi altså gøre noget ved Bornholm. Og det gjorde vi så. Det lykkedes os at få tilladelse til at rejse til Bornholm - det skulle man have, det var jo næsten udland - og vi var lige ved at skulle have en slags visum eller sådan noget. Men jeg har derhjemme et meget fint dokument, hvor der står, at jeg har tilladelse til at rejse til Bornholm.

Vi kom derover med en af de små gamle røde fokkere, en rutemaskine, som dengang Det danske Luftfartselskab havde. Jeg tror, der var plads til 12 mennesker i den. Jeg havde aldrig været ude at flyve før, så det var en helt ny fornemmelse. Og det var egentlig ganske mærkeligt, for da vi kom op, så blafrede det hele, det var et såkaldt biplan, der så ud, som om det var bundet sammen med ståltråd og sejlgarn, men det holdt altså. Og det fløj udmærket, og vi landede i Rønne lufthavn og blev modtaget af to personer, der stod der, en russisk soldat i fuld krigsmaling med maskingevær og en frihedskæmper med armbind og det hele. Men vi blev hjertelig modtaget - også af borgmesteren - da vi sagde, vi godt ville hjælpe dem. Så foretog vi en rekognoscering, og allerede dengang havde vi samarbejde med andre myndigheder, herunder ministeriet for offentlige arbejder. Vi gennemgik Rønne og Nexsø i løbet af et par dage, noterede med røde og grønne og sorte krydser, hvad der var smadret, og hvad der kunne genopbygges. Det var et fremragende dokument at have bagefter til de reguleringsplaner o.s.v., som vi gik i gang med at lave. Vi fik udvidet

nogle bestemmelser i Københavns byggelov til at omfatte Bornholm også - nogle reguleringsbestemmelser, og så lavede vi reguleringsplaner for de bombede områder, og svenskerne forærede 300 svenske træhuse til Bornholm til at erstatte de ødelagte boliger. Dem skulle jeg lave udstykningsplaner for, og det fik jeg også gjort. Så vi fik de huse op at stå i løbet af det næste års tid eller sådan noget.

Arkitekt Villy Hansen fra Akademisk arkitektforening tegnede nogle nye huse til at erstatte de gamle i de små gader, og det var en meget fremragende indsats, hvor man sikrede, at disse smukke bornholmske byer blev genopbygget på samme hyggelige måde, som de altid havde været.

Nu var jo altså mit job i hvert fald et stykke tid, et års tid, blevet et heldagsjob hos den kommitterede, så jeg måtte sætte det andet lidt i bero. Men det var mægtig spændende, og det var en begyndelse, tror jeg nok, vi kan sige, til et meget intimt samarbejde mellem de centrale myndigheder og med de lokale myndigheder, som også af den grund var meget, meget spændende.

Så skete der det for mig uheldige, at jeg blev genindkaldt. Man genindkaldte gamle soldater omkring nytår 1946, og jeg skulle ind i 5 måneder. Det havde jeg jo slet ikke tid til, for nu var jeg jo så godt i gang med alt det andet. Udsættelse kunne ikke lade sig gøre, så jeg måtte stille ovre på Artillerivejs kaserne den 2. januar 1946. Den første, jeg mødte, var vores tidligere kommandoofficiant. Han var blevet vinagent i mellemtiden, han skulle jo også have noget at leve af, og han

havde heller ikke tid til at passe sit militærjob. Det fandt vi så i fællesskab en udmærket løsning på. Vi lavede en aftale om, at kontoret, som skulle passes hele dagen, behøvede ikke at have mere end en enkelt mand ad gangen. Så vi aftalte, at han kunne være der om formiddagen og jeg om eftermiddagen eller omvendt, det skulle vi bare aftale hele tiden, så kunne det godt fungere. Og så afleverede jeg min tøjkasse og mit gevær og støvler osv., men beholdt uniformen, og så fik jeg lov at bo hjemme. Jeg var jo blevet gift i mellemtiden, husker I, og jeg fik også penge med til at have madpakke med hjemmefra, så det gik fint. Dog kiksede det en enkelt gang, hvor vi havde troet hver især, at den anden var der om morgenen, og det havde vi altså glemt, der var noget kiks i det. Den kommanderende kaptajn mødte op om morgenen, han havde ikke nøgle med til kontoret. Det var også en af de kolde vintermorgener med adskillige graders frost, han måtte stå og baske hænder udenfor for at holde varmen hele formiddagen. Så vi fik jo nogle reprimander, men det kom vi også over.

Og jeg fortsatte arbejdet hos den kommitterede i fuld uniform, og vi havde bl.a. nogle møder med forsvarets bygningstjeneste, hvis leder var oberstløjtnant Ehrenskjöld. Han stejlede jo lidt, da han kom ind til et møde, hvor der sad en menig soldat for bordenden og skulle lede mødet. Men han tog det pænt, så det gik også alt sammen.

Vi skal videre. Den kommitteredes arbejde voksede, og der blev ansat flere nye medarbejdere, så kontoret i Hafnias ejendom her henne i Holbergsgade nr. 3 blev for lille, og vi

måtte se os om efter noget større - helst i nærheden af Slotsholmen stadigvæk.

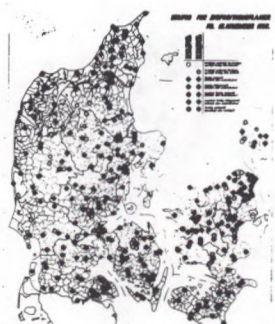
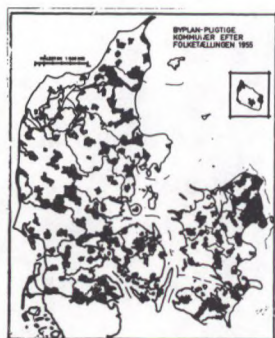
Vi var så heldige at blive indlogeret i et par nedlagte lejligheder i Tordenskjoldsgade 3, 4. sal, lige ved Stærekassen, som Socialpolitisk Forening lejede af Det kongelige Teater. Der flyttede vi ind, og det lykkedes os i løbet af nogle år at trænge Socialpolitisk Forening sammen til et enkelt halvmørkt hjørneværelse, hvorefter vi sad på det hele, og da det heller ikke slog til, så rykkede vi op i tagetagen, hvor der var nogle pulterum fra gammel tid, som ikke var særlig rare, for det var ikke muligt at opvarme dem. Men det klarede vi ved hjælp af Det kongelige Teaters sceneregissør - det var jo Det kongelige Teaters ejendom - og det lykkedes ham helt uden om Københavns kommunes bygningsadministration - for der havde vi fået afslag, hvis vi havde spurgt - at indrette varme og forskelligt andet oppe i denne tagetage. Så det lykkedes også at få en halv snes rum deroppe. Det gik fint, indtil Det kongelige Teater selv ville bruge det til balletskole, eller hvad det nu var for noget, og så måtte vi ud. Men det er jo fra denne gode tid, vi har udtrykket: Tordenskjoldsgades soldater.

I mellemtiden var altså huset her blevet til rådighed, og det har jeg glemt at sige: Holbergsgade 23 havde jeg kontakt med allerede i 1941, for da gik jeg vagt her i porten. Da var bygningen kaserne for hærens kostforplejning, og de kunne ikke passe på sig selv, så 2. feltartilleriregiment måtte overtage vagten her. Så jeg har altså gået vagt herinde i porten og gården, og jeg har vasket

fødder henne i lokalet ved siden af køkkenet, der havde vi badeværelse med vaskerender og sådan noget.

Men huset var nu efter krigens ophør overtaget til centraladministrationen, og den kommitterede rykkede ind på 2. sal, hvor vi altså stadig sidder. Og ved hjælp af byudviklingsudvalg og landsplanudvalg og forskellige andre knopskydninger lykkedes det os at erobre hele ejendommen, sådan at vi nu også har måttet flytte over i Bethel plus Holbergsgade nr. 14.

Det voksede altså, og der blev ansat flere og flere til at klare arbejdet. Kaufmann, dengang Erik Kaufmann Rasmussen, i vide kredse bedst kendt som onkel Erik, der underholdt i radioen og lidt senere i fjernsynet med historier for småbørn o.s.v. - der må være nogen her, som også er stødt på onkel Erik - var også blevet ansat. Vi gik i gang med en hel masse arbejde, og der var jo nok at tage fat på. Det er de byplanpligtige kommuner, der er vist på kortet her. Der ser I, hvor langt vi var nået på et eller andet tidspunkt sidst i 50'erne, så mange steder har vi været rundt og besøge bykommuner og sognekommuner. Dengang havde man jo købstæder med byråd og sognekommuner med sogneråd.

Det var ganske pænt i '58, det vi var nået til, kan I se der, vi havde faktisk været rundt hos alle de byplanpligtige kommuner og havde nået en fantastisk masse og fået sat kommunearbejdet i gang - det er sådan noget, I skal tænke på! Vi begyndte på bar bund faktisk i 1945, men i løbet af en halv snes år fik vi så meget sat i gang landet over. Det

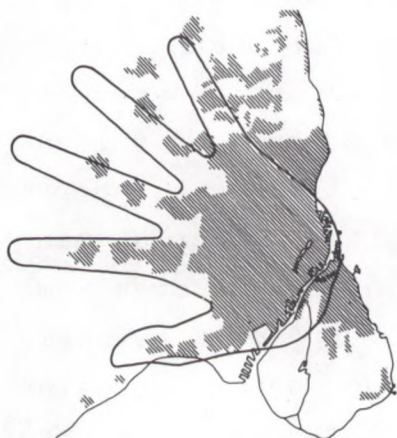
var faktisk noget af en bedrift - ikke bare det, vi gjorde herinde, men i det hele taget - ved hjælp af folk, vi samarbejdede med, formiddagsfolk, som det hed dengang, som vi havde fra andre ministerier - sektorministerierne - det kaldte vi det nu ikke, vi vidste ikke, det hed sådan - men vi hentede folk fra statsbanerne og fra privatbanetilsynet, fra undervisnings-, indenrigs- og boligministeriet, og hvis I kigger i Den Blå Bog eller bedre i Hof- og Statskalenderen, hedder det vist, så kan I genfinde en lang række af den kommitteredes formiddagsfolk som departementschefer, direktører o.lign. rundt omkring i alle mulige statsstyrelser og som kommunaldirektører ude i de store kommuner landet over. Sådan var det altså bare, og det kunne jo tyde på, at det har været et meget godt lærested hos den kommitterede.

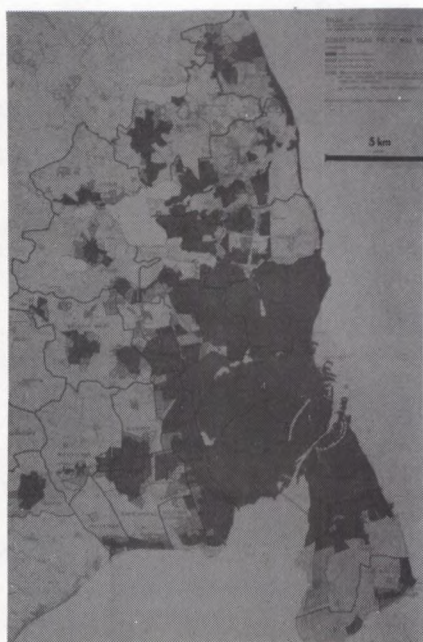
1954

Så fyldte Hendriksen 70 år i 1954, og jeg blev udnævnt som kommitteret. Nu skal jeg altså prale lidt - ser det ikke flot ud - (latter)..... Nå, vi skal hurtigt videre. Og der var jo også sket meget andet. I Københavnsområdet var man begyndt at lave regionplan. Det var Peter Bredsdorff, som jeg vist ikke har nævnt endnu, men som vi jo stødte på allerede på Akademiet. Peter Bredsdorff var vist den første, der lavede guldmedaljeopgave i byplanlægning. Han fik den store guldmedalje i 1939, og så behøvede han ikke at lave afgang - det var meget flottere end at lave afgang. Og Bredsdorff var allerede inden guldmedaljen assistent på Akademiet, så ham var jeg allerede stødt på i 1938.

Bredsdorff og Steen Eiler fik sat noget i gang under krigen med beskæftigelsespenge -

det havde man også dengang - og fik lavet en
egnsplan, som vi kaldte det dengang, for Kø-
benhavnsområdet, fingerplanen her, som I ken-
der, og det var faktisk enestående, for det
var begyndelsen til en videregående planlæg-
ning, en sikring af planlægningen i Køben-
havnsområdet, hvor man nogle år senere -
fingerplanen var fra 1947 - i 1951 fik denne
byudviklingsplan for Københavnsområdet, hvor-
ved man kunne sikre udviklingen på bedre måde.

Det fortsatte med det videre arbejde, og her
er så det, der kaldtes en fælles førsteetape-
plan, hvor I kan se princippet med fingrene
fortsat og friholdelse af de imellem fingre-
ne liggende områder, som vi begyndte at kalde
for svømmehuden. Det var der, hvor der ikke
skulle ske nogen bymæssig udvikling.

Nå - vi fik altså byreguleringsloven i 1949.
Det var en epokegørende lov, som gjorde det
muligt at fastlægge zoner til den bymæssige
udvikling, dem kaldte vi inderzoner, mellem-
zoner til forberedelse af den senere udvik-
ling og endelig yderzoner, hvor der ikke måt-
te være andet end landbrugsanvendelse.

2. etapeplanen. Det skraveret angiver byområder med
god kollektiv forbindelse til København, åben skraver-
ing byområder med middelgod kollektiv forbindelse og
indrammede områder uden skraveret angiver allerede ud-
lagte byområder med dårlige kollektive forbindelser til
København.

Igen er det Rud Nielsen, der her må trækkes
frem som en af bagmændene bag byregulerings-
loven. Det fortælles, og det er vist rigtigt,
at der var en chance for at slippe igennem
med denne lov, som ingen ovre på Christians-
borg rigtig vidste, hvad var, hvis vi hurtigt
kom med et forslag. Og det satte Rud Nielsen
og Wamberg og vistnok Viggo Nørby sig hen og
lavede om natten på Rud Nielsens spisebord,
og næste morgen blev det afleveret til folke-
tingsudvalget. Og uden at man rigtig anede
noget om det, var der pludselig en byregule-

ringslov, som umiddelbart inddrog de fire største områder i landet: København-, Århus-, Ålborg- og Odense-områderne under byreguleringsloven, og som kunne udstrækkes til andre områder, hvor en fælles byudvikling fandt sted. Og loven blev udnyttet, sådan at man til sidst henimod 1970, hvor zoneloven kom, da var disse områder, vist på planens nederste højre hjørne, inddraget under byreguleringsloven. Det var så at sige alle de områder, hvor der skete en bymæssig udvikling, så det var meget epokegørende.

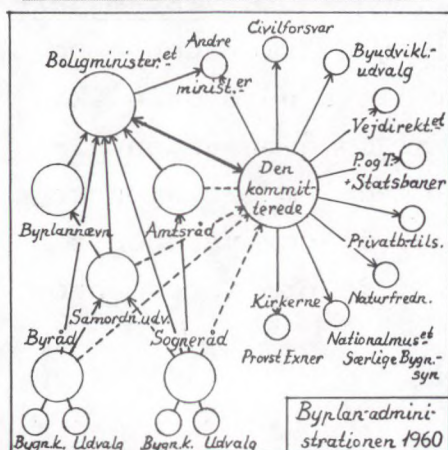

Vi holdt en masse møder om inddragelsen. Rud Nielsen og jeg turede landet rundt og holdt møder med sogneråd og byråd. Der var til at begynde med en hel del modstand. En af de største modstandere var den daværende borgmester i Århus, Unmack Larsen, tidligere justitsminister. Men han blev også overbevist om det gode ved byreguleringsloven, så vi fik et udmærket samarbejde med ham og Århus byråd i en meget lang periode bagefter.

Det var den kommitteredes folk, som var ministeriets medlemmer i alle byudviklingsudvalgene. Det fik man penge for dengang, ikke så mange, men noget fik man altså, men man fik til gengæld ikke nogen lettelse i sit daglige arbejde.

Vi blev flere og flere, det løbende arbejde voksede i omfang, og vi holdt mange møder med sognerådene landet rundt. - Nå ja, vi skal lige se - der var Københavns byudviklingsplan, og der var Århus - Århus var den første godkendte byudviklingsplan. Der er nogen, der påstår, at det var København, det passer ikke! Det var Århus, hvor jeg var sagkyndigt

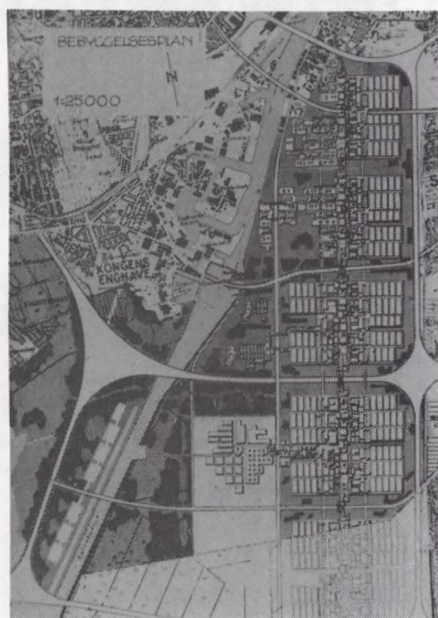
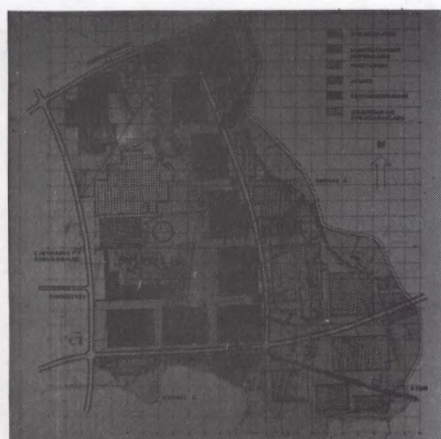
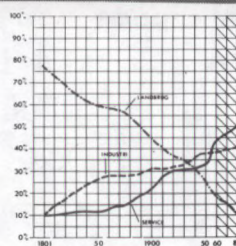
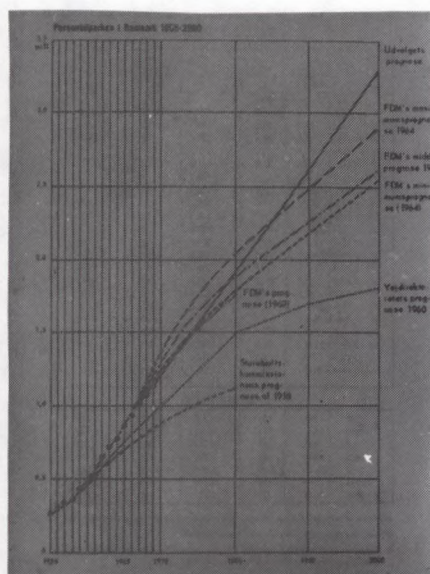

medlem, det var verdens første byudviklingsplan, godkendt i februar 1951. Københavns plan kom først i juni, tror jeg nok, så bare hold fast ved det.

Vi skal have det i den rigtige rækkefølge. Der er Åbenrå, og der kan I se, sådan var systemet med disse byudviklingsplaner. Vi fortsatte det løbende arbejde - (latter).... jamen det løbende arbejde.... det var et meget seriøst sognerådsmøde i Nørholm. Hvis Birthe Nielsen er her - altså hende med h, så må hun kunne bekræfte det, for der kan I se, der sidder Birthe - (megen latter)....Det var et udmærket sognerådsmøde, Birthe, ikke? Det var fremragende. Sådan foregik det altså også. Vi fortsatte helt frem til sidst i 60'erne med byudviklingsplanerne og lavede med mellemrum status.

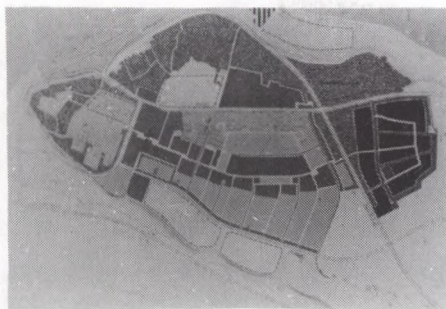
Vi havde også fat i bygningsreglementerne. Her er en plan, som viser byggeområdeinddeling og grundkredse i Brønderslev. Men det er en helt anden historie, den kan I få senere. Det lykkedes efterhånden at få dækket alle de kommuner, hvor der skete noget, med bygningsreglementer, som I kan se på kortet.

Vi gik videre med det generelle arbejde, der skete meget, og for at hitte ud af, hvad det var, der skete, måtte vi jo lave nogle diagrammer, og I kan igen se, at den kommitterede - det var jeg altså blevet i mellemtiden - sidder i centrum af det hele - (latter).... Derude til venstre, helt oppe, sidder ministeren - han har en tyk linie, kan I se. Vi havde nemlig direkte relation til ministeren, det var der ikke så mange andre, der havde. Alle de små cirkler rundt om - kirkeministeriet og DSB og Post- og Telegrafvæsenet o.s.v.

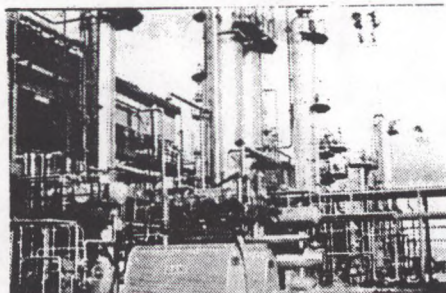
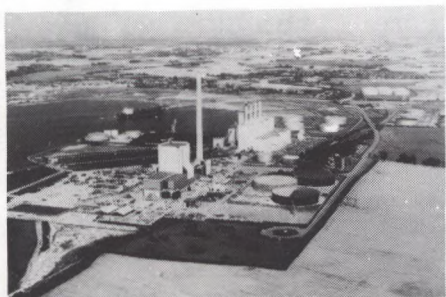

o.s.v. det var sektormyndighederne. Det vidste vi altså ikke dengang. Men vi holdt bare sammen på det på den måde, bl.a. ved at købe nogle af de mennesker fra disse styrelser til at komme et par timer om dagen hos den kommitterede, så kunne vi jo altid besnakke dem, så de gik hjem og sagde det rigtige til deres kontorchefer eller direktører eller hvem det nu var. Prøv at få det indført igen. Men det er måske ikke så nemt? Men altså, sådan var det, og vi satte i fællesskab en masse ting i gang. Vi lavede f.eks. diagrammer om den kommende befolkningsfordeling, de passer faktisk stadigvæk ganske godt. Det der passer derimod ikke rigtig, det var bilprognoser, det var frygtelig svært at holde rede på i 50'erne, hvor der jo ikke var så mange, der kørte i bil.

Vi forsøgte også at spå om erhvervsudviklingen, men ændringerne er kommet hurtigere, end vi troede. I kan se, at primært landbrug er gået næsten til bunds, og industrien er heller ikke i stigning, som nogen forudsatte, tværtimod er det den 3. sektor med den fuldt optrukne sorte linie, servicefagene, som vokser. Men stort set er det gået sådan, som vi regnede med dengang. Vi beskæftigede os også hos den kommitterede med mange store planer. Der er Vollsmose i Odense, som vi var stærkt med i. Jeg var dommer i den store Vestamagerkonkurrence, som havde nogle fremragende og flotte forslag, men som altså heldigvis ikke blev til noget, det er så også en anden historie. Men det var en meget, meget spændende sommer, vi havde dengang, og der var nogle fantastisk flotte idéer i de præmierede projekter.

Vi gik videre. Vi lavede også mindre ting. Det er Hanstholm, og Arne, der sidder herovre, kan nikke genkendende til kortet der. Vi var nemlig også impliceret direkte i, hvad der foregik rundt om i landet på den måde, at folk fra det centrale kontor deltog i arbejdet ude omkring.

Vi havde fat i mange store ting, det er Kalundborg-raffinaderiet noget af det, der ligger der - det er NESAs, næh, det hedder det jo ikke, nå - Nordvestsjælland's elektricitetsværk, og der er Stigsnæs-værket. Vi var med til indvielsen begge steder, og det formede sig helt forskelligt. I Kalundborg var det den berømte - eller berygtede - hr. Getty fra Amerika, der stod bagved, han havde ikke begreb om, hvordan man gjorde sådan noget i Danmark, så han lavede en meget højtidelig indvielse med en masse fine mennesker. Men da vi kom kørende - jeg fulgtes med Kjærboel dertil - og skulle ind til raffinaderiet, var der et kæmpeskilt over indgangsporten, hvor der stod: "Gi'r du ikke en øl, Getty?" Han havde glemt at invitere arbejderne, som havde udført raffinaderiet. Sådan holder man ikke rejsegilde i Danmark (latter)....Det vidste Stigsnæs-folkene meget mere om, de havde undersøgt det hele på forhånd, så de lavede et kæmpegilde med flere tusind mennesker og med alt muligt serveret fra frokost til midnat eller sådan noget. Der var alle med, inklusive koner, så de havde forstand på, hvordan man holder rejsegilde! Og når man skulle bygge et raffinaderi til 200 mio. kr., spiller det jo ikke nogen rolle at bruge en lille million til et rejsegilde... (latter).

Sådan kan man tænke sig konturerne af storbyen ved Lille Bælt. herde områder er disponible til byudvikling. Landsplan-sekretariatet bereder et oplæg til diskussion. (Tegning af arkitekt Kirsten Andersen)

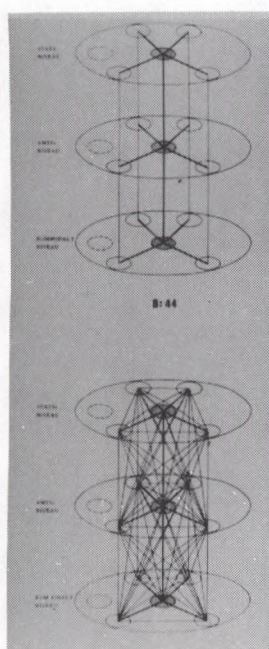
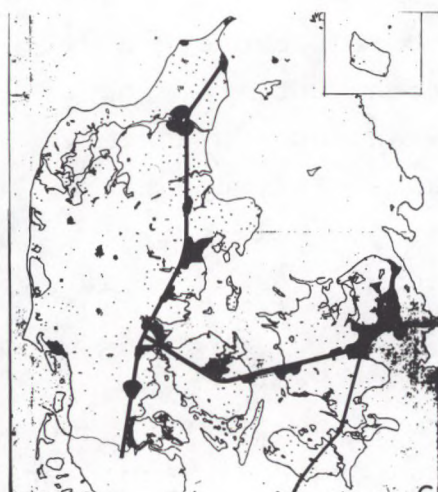

Vi var også med i en del virkelig højtflyvende planer. Vi var en overgang tæt på at tro på en Øresundsby. Den er heller ikke rigtig blevet til noget, men der er dog et Øresundssamarbejde, som Birte Nielsen har været med i. Hvem er det nu, der skal køre med det, det er et nyt kontor, ikke?

Trekantbyen ovre ved Fredericia-Vejle-Kolding arbejdede vi også med, men det kunne vi ikke rigtig få dem til at forstå derovre. Det kunne være blevet en ny hovedstad i Danmark, hvis de tre kommuner havde kunnet samarbejde, og så havde vi undgået en masse af balladen i Københavnsområdet. Det gik altså ikke rigtig.

Der var flere andre store planer - Milestedet ude ved Roskildevej i Glostrup-Brøndbyerne, der var Gladsaxe industrikvarter, faktisk på det tidspunkt Nordens største planlagte industrikvarter. Det har jeg også været med i fra starten, det skal I også lægge mærke til - og så var der Danfoss, som jeg fulgte fra tiden næsten lige efter krigen og frem til de seneste tider. Det var en fantastisk spændende opgave at have fat i sammen med fabrikant Mads Clausen - den legendariske Mads Clausen, der havde banket det hele op fra ingenting til en 5-6-7 og nu 8-9-10.000 ansatte.

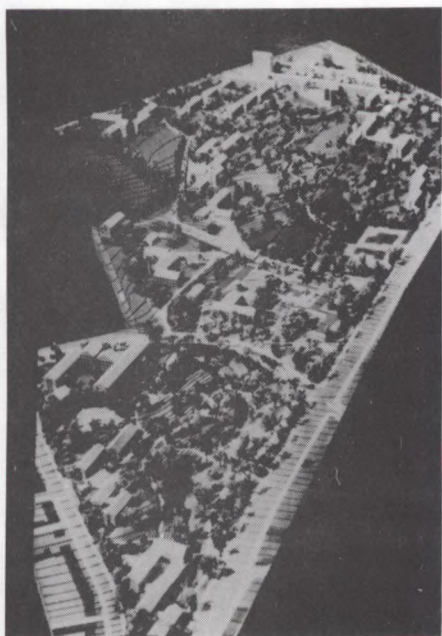
Men så begyndte nye idéer at trænge sig på. Egnsplandarbejdet var ikke nok, vi måtte have fat i noget landsplanarbejde, sagde Kaufmann, og han gik ind i dette med fuld kraft. Han havde det sådan, at han kunne ikke rigtig fastholdes i mere end højst 10 år med en bestemt opgave, og nu var den tid altså gået hos den kommitterede. Så da vi fik sat gang i

et landsplanarbejde, gik Kaufmann over og blev leder af landsplansekretariatet, som meget hurtigt fik udarbejdet en zoneplan for Danmark i 1962, som har været brugt som grundlag for administrationen siden. Vi arbejdede med forskellige landsplanskitser, og vi havde noget mas med en professor i Århus, der hed Humlum. Han havde fundet ud af, at man skulle flytte motorvejsudbygningen ind midt i Jylland på højderyggen, der kunne man nemmere lave den, og så kunne man - I kan se de skraverede områder - lave nogle nye byudviklingsområder der. Det troede vi ikke rigtig på, vi havde mere fidus til det, som kom til at hedde det store H, hvor vi samlede, kan I se, udviklingen fra Rødby over København til Helsingør i den ene stang og den anden nede fra Kruså og langs de østjyske byer op til Ålborg og så København, Odense, Esbjerg på den anden led. Og sådan er det jo også gået, så Kaufmann og vi andre, der var med i det, fik jo ret i det.

Men da landsplanarbejdet var sat på skinner og kørte af sig selv, forsvandt Kaufmann igen og begyndte at forske. Så rykkede han ud på SBI, og der prøvede han at finde ud af, hvordan planerne kunne hænge sammen på de forskellige niveauer. Og det er jo meget oplysende det der, det er en skitse fra "27 slags planer", og der er altså andet i bogen end den der, så sæt jer hen og læs "27 slags planer" igen, den er værd at dykke ned i.

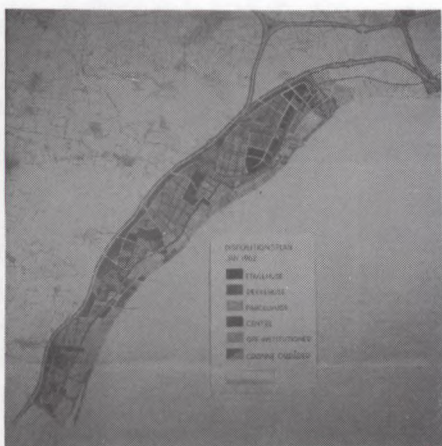
Ja, der skete jo en hel masse andre ting. Vi var også indblandet i de store universiteter. Århus universitet ser I her med en plan - ja, nu skal jeg være ubeskeden igen - der kom til at hedde Edmund Hansen-planen, og det

hedder den altså stadig. Odense, ja, den fik ikke opkaldt noget efter os herinde, men faktisk var vi med i planlægningen og fik etableret det nye universitet på en fremragende måde i sydøstkanten af Odense, hvor der fortsat er udviklingsmuligheder o.s.v.

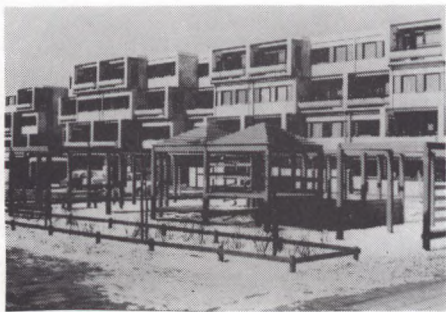

Danmarks tekniske Højskole havde vi nogle kvaler med. Det var Axel Kristensen, venstreministeren, som også var civilingeniør og sad på en hel masse ude vest for København. Der ville han ikke have sådan noget ud, for der var han storgrundejer i nogle af de store porcelænsvirksomheder, så han ville hellere have højskolen nordpå. Derfor endte den altså ude på Lundtoftesletten. Det er et helt forkert sted at have sådan noget placeret, den burde have ligget ude i Tåstrup. Men nu ligger den altså der, og jeg vil godt give Axel Kristensen en hoveddel af skylden for det.

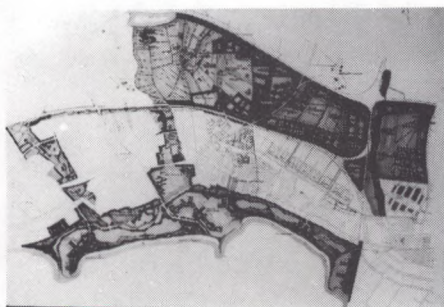

Men vi skulle jo også foretage os andet, og så fik vi sat gang i Køge Bugt-planlægningen med en særlig lov, fik nedsat et Køge Bugt-udvalg, hvor sekretariatet var her i huset, med nogle markante personer placeret, Lykke Pedersen, som senere rykkede over på Københavns rådhus, og sidst, mens udvalget eksisterede, var det Thougard, som nu sidder i Hovedstadsrådets regionplanafdeling. Vi fik lavet nogle planer, som I ser her, og dem kan der siges både godt og skidt om - lad være med at sige for meget skidt, for det er faktisk ganske godt, det, der er lavet derude, og bortset fra nogen skævere hist og her er udbygningen altså også sket på meget rimelig måde. Og det var en lykke, at man fik fast-

lagt planerne sådan, at det ikke pladrede ud over hele egnen dernede syd for København.

Brøndby Strand er meget udskældt, men jeg tror, vi skal vente 10 år og så foretage nogle ekskursioner derud, så skal I se, det er meget bedre end sit rygte. Og nu er det, som manglede til at begynde med, jo også kommet, nemlig S-banen. Til at begynde med måtte man hænge på bilerne, og motorvejen kom desværre før S-banen - det burde den ikke have været. Men DSB var blevet skræmt; de byggede banen til Ballerup, inden der rigtig var sket nogen bebyggelsesudvikling derude, og det betød, at de kørte med tomme tog en 4-5 år eller sådan noget. Det skræmte dem fra at gå i gang her-nede, inden bebyggelsen kom, derfor kom S-banen først 10 år efter, og det var forkert.

Noget, der lykkedes over al forventning, var Køge Bugt-inddæmningen, som jo nu er færdig, og som aflaster Nordsjælland i meget høj grad og trækker en masse mennesker derned i hele sommerperioden. Vi var altså heldige med mange ting.

Et andet forslag, som var meget gammelt - det stammer også fra 30'erne, var tanken om skovplantning i Københavns vestegn. Men der skete ikke rigtig noget, før vi kom frem til midt i 60'erne med Vestskoven, som nu ligger der imellem de store byfingre, mod nord Herlev-Ballerup-fingeren og mod syd Roskilde-fingeren. Her har vi disse store områder, som nu er skov, og der ser vi det allerførste træ, der blev plantet ude i Vestskoven for 20 år siden. Det er Gårdmands klasselærer, Andresen, ham, der står til højre der,

og han plantede det første træ i Vestskoven. Han var boligminister på det tidspunkt.

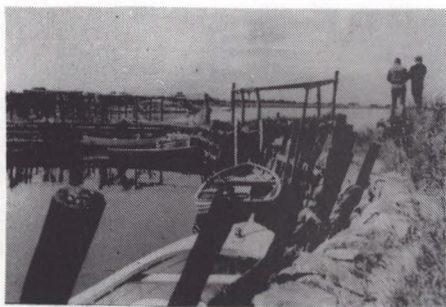
Nu var vi jo altså blevet dygtige, kan I forstå af alt dette her, så nu var det ved at gå galt, fordi folk kom farende alle mulige steder fra og støvsugede den kommitteredes kontor for folk, de skulle bruge ude i amterne og kommunerne som amtsarkitekter og byplanarkitekter - endda et par stadsarkitekter, ja, 3 stadsarkitekter har vi sørme afleveret. Både i Odense, Esbjerg og Gentofte, de er lært op herinde i huset - og i Haderslev også, 4! Vi var noget bekymrede, men jeg kan huske, at Rud Nielsen trøstede mig lidt, når nogen sagde, nu ender det da helt galt. Nej, sagde Rud Nielsen, det må jo være et godt miljø, I har, så I kan da sagtens få nogen nye igen. Det fik vi også, vi fik nye gode folk hele tiden, så det kørte altså alligevel omtrent som på skinner...(latter).

Vi rejste meget. Her er vi ude med byplannævnet, det var dem, der skulle godkende byudviklingsplanerne. De kørte i grøften ovre i Århus, så der var det hele lige ved at kikse. Men vi fik da altså godkendt tillægget til byudviklingsplanen, som de skulle over og forhandle om.

Så holdt man jo nogle store byplanmøder - det var Byplanlaboratoriets sag - der kan I se, hvor festligt sådan noget foregik. Det var virkelig noget, der betød noget, når man kom ud til sådan en by som Herning, hvor det der er fra. De føler det som en stor ære, og Herning havde fået lavet sit store udstillingscenter - det er den første Herning-hal det der, som stadigvæk kan fungere, og hvor de

altså kan holde disse meget store møder, hvad man jo ikke kan i Århus - det har de aldrig lært i Århus.

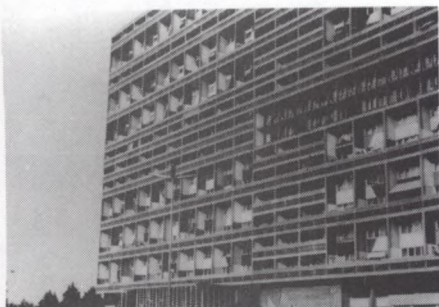
Vi foretog også sejlture. Ole! Vi var rundt i det sydfynske hav - det er Drejø, det er da hyggeligt, ikke - så det er slet ikke, som man tror nu, noget nyt det med de små øer. Dem beskæftigede vi os også med i 60'erne, og her holder vi sognerådsmøde på Skarø. Der til venstre sidder Kirsten Andersen, som nu også er ansat ovre hos Marcussen. Og Kristoffersen sidder der med - det ser ud, som om det er juice, han drikker...- men det er den idyl derude, som vi ikke gerne skulle have ødelagt ved at få sat alt for meget i gang på de små øer. Det må vi sørge for. Nu er Kristoffersen her ikke. Men Ole kan fortsat prøve at holde fast i alt det der, ikke?

Vi nåede også at komme udenlands. Det er The Golden Pavillon, jeg ved ikke, hvad den hedder på japansk. Det er i Kyoto ude ved det gamle kejserpalads, og der er da flot, ikke. Og der optrådte sådan nogen - de hedder geishaer, og de er ikke uartige piger, som mange tror, men de ser lidt pudsige ud. Nå ja, der er jeg jo, det er i Himeiji Castle, hvor vi var til garden party og lærte at spise med pinde. Jeg lærte faktisk at spise lagkage med pinde, og det er noget af en bedrift, for det der ris, man skovler ind, det er ikke så svært.

Men det er et meget flot sted, det kan jeg godt anbefale. Vi kom videre rundt. Tokyo - det der skal I også lige lægge mærke til, for det kan I ikke mere se på stedet. Det er Imperial Hotel i Tokyo, bygget af Frank Lloyd

Wright efter jordskælvet i begyndelsen af 20'erne i Tokyo. Det stod der endnu, da jeg var derovre, men det er nu revet ned, for i Japan kan man ikke nøjes med småhoteller med 600 værelser, der bygger man dem nu med et par tusinde værelser. Og det skulle ligge lige her, hvor det gamle Imperial Hotel lå. Men det der var virkelig værd at se, arkitekter og I andre skulle skaffe jer nogle publikationer, hvor I kan se nogle billeder fra Imperial Hotel.

Så kom vi til Vestberlin, hvor Corbusier byggede Corbusier-huset ude ved det olympiske stadion i Vestberlin, der er meget spændende også. Der skete også andre ting - i Hansaviertel, et af de store bombede områder, byggede man en kollektion af huse tegnet af arkitekter fra hele verden. Det er noget rod, men ind imellem er der nogle meget flotte huse - vores egen Arne Jacobsen har også tegnet nogle rækkehuse, som desværre ligger lige nedenfor nogle 15-16 etagers højhuse, hvorfra man kan kigge lige ned i Arne Jacobsens atriumhaver.

Vi nåede også ud i Østtyskland, og der så vi i Potsdam slottet Sanssouci, et fremragende eksempel på noget fra rokokkotiden, som undgik krigsødelæggelserne. Det er jo spændende at se sådan noget for en arkitekt.

Vi nåede endnu længere ud. Vi kom til New York. Det er der nok mange, der kan nikke genkendende til, det er fra Manhattan, Times Square i New York - nogen siger, det er verdens centrum, det tror jeg ikke rigtig på, men vel, ét af centrene er det i hvert fald. De havde på det tidspunkt netop fuldført

Lincoln Center - og nu må altså min musikinteresse frem, selvfølgelig er der ikke nogen her, der har lagt mærke til, at man i går transmitterede Don Carlos i en fremragende udsendelse, en optagelse fra Lincoln Metropolitan Opera House i New York - den kørte hele dagen fra kl. 11.00 til kl. 16.00, og det foregik altså der.

Vel - sådan ser der også ud i New York, det er Central Park, hvor man i de lyse timer nok kan færdes med nogenlunde sikkerhed. Men efter mørkets frembrud skal man altså ikke gå derud, så ender det galt.

Der skal skiftes kasettebånd!

Det næste billede er Liberty Bell i Independence Hall i Philadelphia, hvor den amerikanske frihedserklæring blev underskrevet i 1782.

Så nåede vi til Israel og Jerusalem, så dejligt er der dernede, når der ellers er fred. Og der har vi Menorah'en, den 7-armede lysestage, der står i Jerusalem. Og vi kom videre.

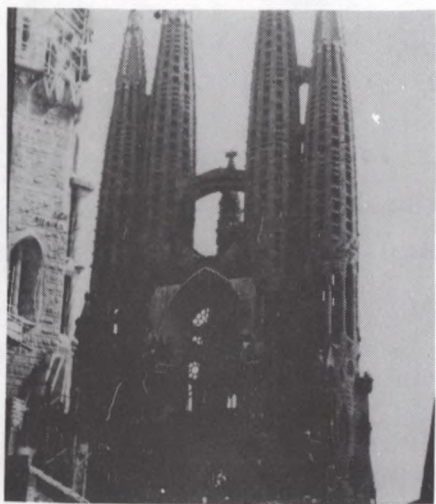
Der står jeg oppe i Tiberias, i Nordisrael ved Tiberiassøen eller Genezarethsøen, som vi sejlede over og fik bekræftet, at sådan foregik det også i bibelhistorien. Det var nøjagtig det samme med stormvejret, da vi kom til Kapernaum, vi var faktisk nervøse, men vi slap altså velbeholdent i land.

Nå, det der er Dubrovnik, Jugoslavien, også en fantastisk spændende tur, hvor vi nede ved Ohridsøen så det der gamle ortodokse græskkatolske kloster liggende lige på græn-

sen ind til Albanien, hvor vi kun kunne kigge ind. Det kan man vistnok kun stadig, jeg tror ikke, det er til at komme ind i Albanien, uden at man har helt særlige forbindelser.

Det er Barcelona, Gaudi's kirke La Sagrada Familia, som ikke var færdig på det tidspunkt, og det bliver den vist aldrig. Så her er tre katolske præster i Santiago de Compostella, som ligger oppe i Nordvestspanien.

Det der er en detalje fra Sevilla, katedralen i Sevilla - det er bare løsrevne billeder, jeg har fisket frem her.

Noget helt andet, det er Island, her er Reykholt og Snorre Sturlasons badekar, og det er faktisk helt udmærket - apropos vores energikrise - vandet er altid mellem 37° og 40° varmt, sommer og vinter, det har det været siden for ti tusinde år siden.... Der er noget at stræbe efter.

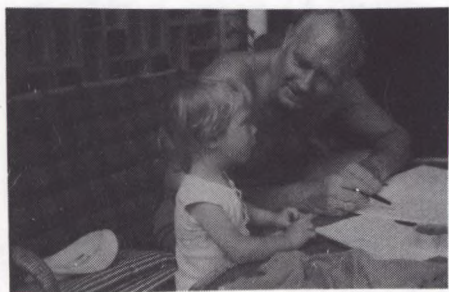
Og så skal I lige se ham der. Ved I, hvad han hedder, han hedder Adolfur Vikingson - ham kunne jeg ikke rigtig stå for. Og det er det sidste af det, vi har været ude at se på.

Og så skulle der altså på et vist tidspunkt til at ske noget andet herhjemme. Og det får I bare meget kort.

I begyndelsen af 70'erne, da der var sket en sammenlægning af kommunerne efter kommunalreformen, kørte det løs også med en revision af vores planlægningslovgivning. Vi fik regionplanlov og kommuneplanlov, og vi havde fået zoneloven i 1970. Hele det opgør, som vi fik gennemført ved zoneloven, var jo,

selv om det kostede en snes millioner i erstatning, en fantastisk billig foranstaltning. Det sikrede Danmarks udvikling for en meget, meget lang periode.

Ja - nu står der noget på en seddel her - at nu må jeg ikke ret meget mere - og det er altså både nu, hvor Arne siger, vi skal være færdige inden kl. 11.00, men det er altså simpelthen også inden midnat, fordi så bliver jeg jo smidt ud. Der er nogen, der undervejs har spurgt mig, om jeg nu gerne ville holde op. Jeg sagde, vel vil jeg ej, men jeg må ikke mere! Det er simpelthen slut nu - så nu skal jeg jo altså til at nyde mit otium. Og jeg ved godt, at der er forskellige metoder, man kan bruge til det, og det her er altså en af dem! Man kan sætte sig hen med sit yngste barnebarn og prøve at fortælle ham noget om byplanlægningens velsignelser....(latter). Jamen! Det er faktisk det, , jeg er i gang med på det billede - det skal I ikke le ad.

1984

Vel - I skal jo altså fortsætte herinde, I skal føre landet videre, hvis det sådan skal være højtideligt, ikke, og det skal det måske - nej - det skal det ikke, vel.. Men alligevel, hvad gør I så? Og så siger jeg: Tænk stadigvæk på gode gamle Chr. V! Han hænger nede i mit forrum (Danske Lov), og det skal I prøve at læse. For det er sådan set grundlaget også for al moderne planlægning. Det siger noget om, at man skal tage hensyn til hinanden. Og her er det altså naboerne, der ikke må lukke porte og vinduer op ud over fortovet! For så er det lidt svært at komme forbi.

Men prøv at sætte det i en større relation, så kan I se, at det har sammenhæng også med den nyeste lovgivning, vi har her, om borger-nes medbestemmelsesret i hele den planlæg-ning og udvikling, som skal foregå. Det er sådan noget, som det nok kan være lidt svært at komme igennem med. Der sidder nogen derov-
re på den anden side af kanalen på Christians-
borg, der prøver på sommetider at gøre det
sværere, end det behøvede at være. Det ender
med, at man får en masse paragraffer og ting
og sager, som man skal rette sig efter - ja,
jeg vil godt sige - prøv at styre uden om
dem, lad være med at hænge jer for meget i
alt det der. Der er muligheder for at lave
noget praktisk ved at gå uden om en hel mas-
se af det.

Men det, der skal til, det er jo så - og det
er vi godt i gang med nu - at tage tæten
igen, gå ud og snakke med folk i kommunerne
og amterne. Det kan være lidt svært sommeti-
der, og vi har ikke den samme indgang, som
vi havde dengang, hvor vi skulle godkende
det hele. D.v.s. det skulle vi nu aldrig, det
var jo aldrig den kommitterede i byplansager,
der godkendte noget som helst, det var minis-
teren. Vi lavede kun en indstilling til mi-
nistereren. Nogen siger, jamen han turde jo
ikke andet end at følge, hvad I skrev, og
det er selvfølgelig ikke rigtigt. Men han
fulgte, hvad vi skrev, så det var sådan set
meget godt. Men altså: på med vanten igen -
ud at tage fat! Det, der giver bonus, ja det
er jo altså at kunne håndværket. Man skal læ-
re håndværket. Det har Gaardmand fået noget
ud af i det sidste nummer af Byplan. Jeg er
enig i det, der står, selv om det måske gik
lidt hastigt med at få sagt noget af det i det

interview, men jeg er enig! Lær håndværket fra bunden - lær det igen - så kan der vel blive lejlighed til at sætte flaget op engang endnu på Holbergsgade 23. Og så kunne det, som engang hed... og det er altså forkert, Ib! Du skriver heri noget om Tordenskjolds soldater - det har det aldrig heddet - det hed Tordenskjoldsgades soldater, for det var der, vi startede. Så kunne måske Tordenskjoldsgades soldater blive afløst af nogle kloge ræsonnører, sådan i Holbergs stil - han var jo sådan en klog rad! Så skal I bare passe på en ting: at I ikke bliver forvekslet med Don Ranudo - nå, den kender I altså ikke - læs det bagfra! O du nar!

Nå - tak, fordi I hørte på det!

